

Lagutskottets betänkande

1987/88:25

om vissa faderskapsfrågor m.m.

LU

1987/88:25

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet tre motioner som på olika sätt anknyter till regler om fastställande av föräldraskap till barn. I motionerna tas upp frågor om bl.a. faderskapspresumtion i samboförhållanden, kostnad för blodundersökning i mål om fastställande av faderskap och införande av regler om fastställande av moderskap. Vidare behandlar utskottet en motion som rör sambors möjligheter att adoptera barn.

Utskottet avstyrker bifall till motionerna. Mot utskottets ställningstagande till frågan om faderskapspresumtion i samboförhållanden reserverar sig ledamöterna från folkpartiet. Vidare har ledamöterna från moderata samlingspartiet, folkpartiet och centern till betänkandet fogat ett särskilt yttrande såvitt avser utskottets ställningstagande till motionen angående kostnad för blodundersökning i faderskapsmål.

Motionerna

1987/88:L406 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) vari med hänvisning till vad som anförts i motion 1987/88:A801 yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om den ogifta pappans ansvar, rättigheter och skyldigheter.

1987/88:L407 av Sylvia Pettersson och Lisbet Calner (båda s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om möjlighet att adoptera sambos barn.

1987/88:L413 av Maria Leissner och Charlotte Branting (båda fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag om att lagen om fastställande av faderskap kompletteras med att moderskap även kan fastställas på liknande sätt.

1987/88:L418 av Bengt Harding Olson (fp) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att ersättnings-skyldighet för blodprovskostnad ej skall föreligga i vissa fall.

Gällande ordning

De grundläggande reglerna rörande *faderskap till barn* återfinns i 1 kap FB. Är vid barns födelse modern gift skall enligt 1 kap. 1 § FB mannen i

äktenskapet anses som barnets far (den s.k. faderskapspresumtionen).

Är situationen vid barnets födelse den att det inte finns någon faderskapspresumtion skall faderskapet fastställas genom erkännande eller dom. Om barnet är underårigt ankommer det på socialnämnden att försöka utreda vem som är far till barnet och se till att faderskapet fastställs. Om faderskapsfrågan kan bedömas med tillräcklig säkerhet på grund av socialnämndens utredning bör nämnden bereda mannen i fråga tillfälle att erkänna faderskapet. Nämnden bör verka för att blodundersökning äger rum beträffande modern, barnet och den som kan vara fader till barnet, om denne begär det eller anledning finns till antagande att modern haft samlag med mer än en man under tid då barnet kan vara avlat.

En närmare redovisning för vad som gäller beträffande socialnämndens utredningsskyldighet i faderskapsärenden har lämnats i betänkandet LU 1986/87:25 vartill hänvisas.

Fastställs faderskapet genom dom skall rätten på talan av barnet eller den som företräder barnet förklara en man vara far till barnet, om det är utrett att han har haft samlag med barnets mor under barnets konceptionstid och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet avlats av honom.

Barnet står från födseln under vårdnad av båda föräldrarna om dessa är gifta med varandra och i annat fall av modern ensam. Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill föräldrarna ha gemensam vårdnad kan de numera få vårdnaden registrerad genom en enkel anmälan till pastorsämbetet under förutsättning att såväl föräldrarna som barnet är svenska medborgare.

Talan om fastställande av faderskap skall väckas av barnet. I fall då barnet är underårigt förs barnets talan i rättegången av socialnämnden eller vårdnadshavaren i egenskap av ställföreträdare för barnet. Faderskapsmål skall handläggas i den ordning som enligt rättegångsbalken gäller för indispositiva tvistemål, och rätten har att självant verka för att faderskapsfrågan blir tillbörligen utredd. I målet får talan föras mot flera män. En instämmd man har rätt att dra in en utomstående man som svarande i målet. Enligt lagen (1958:642) om *blodundersökning* m.m. vid utredning om faderskap kan rätten i mål om fastställande av faderskap förordna om blodundersökning. Förordnandet kan avse modern och barnet samt den man mot vilken talan förs. Finns det anledning att anta att någon annan man har haft samlag med modern under den tid då barnet kan vara avlat, får förordnandet avse också denne. I de fall domstol förordnat om blodundersökning skall kostnaderna för undersökningen betalas av allmänna medel.

I faderskapsmål gäller i princip samma regler om ersättning för rättegångskostnader som i andra tvistemål. Huvudregeln enligt 18 kap. rättegångsbalken (RB) är att den förlorande parten skall ersätta motpartens rättegångskostnader. När det gäller indispositiva tvistemål får emellertid rätten förordna att vardera parten, dvs. i faderskapsmål barnet och dess motpart, skall bära sina rättegångskostnader. Har i ett mål ersättning utgått av allmänna medel gäller i fråga om skyldighet att återbetala beloppet till statsverket samma regler som beträffande fördelningen av rättegångskostnaderna (18 kap. 13 § RB). Om vardera parten skall bära sina rättegångskostna-

der får rätten bestämma att vardera parten också skall svara för hälften av återbetalningsskyldigheten.

Om socialnämnden för talan i faderskapsmål gäller en särskild regel i 3 kap. 11 § FB i fråga om fördelningen av rättegångskostnaderna. Vardera parten skall enligt denna bestämmelse bära sina rättegångskostnader och kan då också få svara för hälften av kostnaden för blodundersökningen. Enligt vad som uttalades under förarbetena till bestämmelsen (prop. 1969:124 s. 115) torde det oftast finnas anledning att tillämpa en hälftindelning. Om svaranden i målet förfarit på sätt som anges i 18 kap. 3 § eller 6 § RB, dvs. i onödan förorsakat rättegången eller genom försumlig processföring orsakat motparten kostnader, eller om det annars föreligger särskilda skäl kan dock svaranden förpliktas att helt eller delvis ersätta motparten för rättegångskostnaderna. Om bl.a. parts ställföreträdare gjort sig skyldig till ett förfarande som faller under 18 kap. 3 § eller 6 § RB kan ställföreträdaren förpliktas ersätta kostnad som uppkommit härigenom för annan part.

För det fall att blodundersökning har utförts på anmodan av socialnämnd för utredning av faderskap skall nämnden ersätta kostnaden för undersökningen. Skulle i sådant fall faderskapsfrågan hänskjutas till domstol skall frågan om parternas skyldighet att återbetala kostnaden bedömas på samma sätt som då rätten förordnat om blodundersökning (6 § lagen om blodundersökning m.m. vid utredning om faderskap).

Bestämmelserna i 3 kap. 11 § FB överensstämmer i huvudsak med vad som gäller vid en annan typ av indispositiva familjerättsliga mål, nämligen mål om vårdnad om barn och mål om umgänge med barn. I vårdnads- och umgängesmål är emellertid möjligheten att i fall som avses i 18 kap. 3 § eller 6 § RB ålägga en part att ersätta motparten för rättegångskostnader inte begränsad till svaranden utan omfattar också den som väckt talan i målet (6 kap. 22 § FB). Å andra sidan kan i vårdnads- och umgängesmål ställföreträdaren åläggas ansvar för rättegångskostnader endast i den mån parten är skyldig att ersätta motpartens rättegångskostnader.

Den som är svarande i ett faderskapsmål kan beviljas allmän rättshjälp under förutsättning att hans årsinkomst inte överstiger visst fastställt belopp. Om rättshjälp beviljas betalar staten kostnaderna för blodundersökning, som rätten förordnat om eller som utförts på anmodan av socialnämnden (9 § rättshjälpslagen). Bland andra kostnader som rättshjälpen omfattar kan nämnas kostnad för juridiskt biträde, för bevisning och för resa och uppehälle i samband med inställelse för blodundersökning och inför domstol. Viss del av den sammanlagda kostnaden för rättshjälpen skall den berättigade normalt själv stå för genom att betala s.k. rättshjälpsavgift och tilläggsavgift. I den mån motparten till den som beviljats rättshjälp, i egenskap av förlorande part, genom vårdslös processföring eller av annan orsak är skyldig att betala den andres rättegångskostnader omfattar skyldigheten också kostnaden för rättshjälpen. Vidare kan nämnas att i proposition 1987/88:73 föreslagits viss ändring i rättshjälpslagen innebärande en något utökad möjlighet att få kostnad för blodundersökning i faderskapsmål ansedd som rättshjälpskostnad.

Några särskilda regler om *fastställande av moderskap* finns inte. Inte heller har de bestämmelser som gäller i fråga om faderskap till barn, om

socialnämnds medverkan vid fastställande av faderskap och om rättegången i mål om faderskap motsvarande tillämpning i händelse att fråga skulle uppkomma huruvida någon är – eller inte är – moder till ett visst barn. Det innebär exempelvis att något förordnande om blodundersökning inte kan meddelas enbart av det skälet att frågan om vem som är moder är oviss.

Avsaknaden av särskilda regler om fastställande av moderskap innebär emellertid inte att det över huvud taget inte skulle vara möjligt att i domstol föra talan angående förhandenvaron av ett moderskap. Från rättspraxis är ett par fall kända i vilka saken gällde huruvida en viss kvinna var moder till barnet eller inte. Rättsfallet NJA 1949 s. 144 gällde frågan om förväxling av barn skett på en sjukstuga. I målet företogs förutom blodundersökning även ögonfärgs- och annan antropologisk undersökning. Barnen ansågs förväxlade. I ett hovrättsavgörande (SvJT 1968 ref. s. 89) ansågs talan om fastställande av moderskap kunna tas upp till prövning.

Bestämmelser om *adoption* finns i 4 kap. föräldrabalken (FB). För adoption fordras tillstånd av domstol. Endast den får adoptera som fyllt 25 år (i undantagsfall 18 år). Adoption innebär att barnet i fortsättningen skall anses som adoptantens barn. De rättsliga banden med barnets föräldrar avskärs helt. Exempelvis har barnet arvsrätt efter adoptivföräldrarna men inte efter sina biologiska föräldrar.

Om en gift person vill adoptera ett barn måste enligt huvudregeln adoptionen göras gemensamt med den andra maken. En make kan dock, med den andra makens samtycke, få adoptera dennes barn. Efter en sådan adoption kommer barnet att anses som makarnas gemensamma.

Rätten att gemensamt adoptera ett barn tillkommer endast makar. Två personer som sammanbor utan att vara gifta har alltså inte någon möjlighet att gemensamt anta ett adoptivbarn. Däremot finns det inte något lagligt hinder mot att i ett samboförhållande den ena parten adopterar den andras barn. Följden av en sådan adoption blir emellertid att adoptanten ensam kommer att anses som barnets förälder.

Rätten skall i varje särskilt fall pröva om det är lämpligt att adoptionen äger rum. Tillstånd får ges endast om adoptionen är till fördel för barnet. Dessutom fordras att den som ansöker om att få adoptera har uppfostrat eller vill uppfostra barnet eller att det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning till adoptionen.

Motionsmotiveringar

Motiveringen till *motion L406 (fp)* återfinns i *motion A801* om jämställdheten. I sistnämnda motion anförts bl.a. att en väsentlig och nödvändig förändring av samhället är att männen får chanser att ta ansvar för sina barn samt att ogifta fäders ansvar, skyldigheter och rättigheter gentemot barnen bör stärkas. Motionärerna konstaterar att en ogift fader måste anmäla sig som vårdnadshavare till sitt eget barn medan en ogift moders vårdnadsskap erkänns automatiskt. Enligt motionärerna bör man pröva möjligheten att införa faderskapspresumtion för fader som stadigvarande sammanbor med barnets moder. Förslag härom bör föreläggas riksdagen.

I *motion L407 (s)* framhålls att en make kan få adoptera den andra makens barn även om den andra biologiska föräldern är i livet. Motsvarande möjlighet ges däremot inte för en sambo som vill adoptera den andra sambons barn ens för det fall att den andra biologiska föräldern har avlidit. Motionärerna kritiserar detta förhållande och menar att barn till änkor/änklingar, som lever tillsammans med en ny partner och har gemensamma barn med den nya partnern, borde få möjlighet att genom adoption jämställas med barnen i den nya kärnfamiljen och erhålla samma status som de barnen. Om adoption var möjlig i den beskrivna situationen skulle det vara ägnat att stärka barnets position gentemot skola, kamrater och samhälle. Lagstiftningen släpar här efter i utvecklingen och svarar inte mot den moderna synen på familjer och familjebildning.

Med utgångspunkt från en i massmedierna uppmärksammande händelse anförts i *motion L413 (fp)* att det borde finnas anvisningar i lag om fastställande av moderskap. Det måste ses som en brist i lagstiftningen att lagregler härom saknas. Man kan enligt motionärerna inte bortse från risken av liknande fall i framtiden. Motionärerna yrkar därför att reglerna om fastställande av faderskap kompletteras med bestämmelser som gör det möjligt att fastställa moderskap på liknande sätt.

I *motion L418 (fp)* framhålls att i mål om fastställande av faderskap parterna kan förpliktas att betala det allmännas kostnad för blodundersökning. Om de sociala myndigheterna ombesörjer blodundersökningen och faderskapet avgörs utan rättegång brukar kostnaderna däremot inte behöva betalas av parterna. För allmänheten framstår förhållandet som orättvist, i synnerhet för det fall att en instämd man frias som far men ändå tvingas betala ibland dryga kostnader för blodundersökning. Eftersom det är ett samhällsintresse att faderskap fastställs är det naturligt att staten tar på sig dessa kostnader, åtminstone vad gäller de friade männen. Vidare orsakar blodprovskostnaderna mycket arbete för domstolarna, och risken är stor att reglerna tillämpas olika.

Frågornas tidigare behandling

Regeln i 3 kap. 11 § FB om att i faderskapsmål där socialnämnd för talan vardera parten i princip skall bära sin *rättegångskostnad* motsvarades tidigare av 15 § lagen (1969:618) om fastställande av faderskap till barn utom äktenskap. I propositionen med förslag till införande av sistnämnda lag uttalade departementschefen (prop. 1969:124 s. 115) att han inte var beredd att biträda en av socialstyrelsen under remissbehandlingen av förslaget väckt tanke att svaranden i ett faderskapsmål skulle kunna få ersättning för sina egna kostnader av allmänna medel också i andra fall än då han hade fri rättegång. Eftersom barnet enligt förslaget aldrig skulle kunna förpliktas utge ersättning för rättegångskostnad, skulle svaranden alltså i princip själv få svara för sina kostnader även om käromålet mot honom ogillades. I den mån svaranden i och för sig kunnat komma i fråga som fader kunde departementschefen inte se något oegentligt i en sådan ordning. Departementschefen konstaterade att redan enligt då gällande lagstiftning svarandens praktiska möjligheter att få ersättning från barnet av naturliga skäl var

ytterst begränsade samt erinrade om svarandens möjligheter till kostnadsersättning vid illojal eller vårdslös processföring från kärandesidan. I sitt av riksdagen godkända utlåtande biträdde första lagutskottet (ILU 1969:52) propositionen i förevarande del.

Frågan om införande av en *faderskapspresumption* vid samboförhållanden har prövats av riksdagen vid 1985/86 och 1986/87 års riksmöten med anledning av motioner med samma syfte som den nu aktuella motionen L406. Då spørgsmålet senast behandlades underströk lagutskottet i sitt av riksdagen godkända betänkande (LU 1986/87:25) att utgångspunkten för reglerna om fastställande av faderskap och vårdnad måste vara omtanken om barnets bästa och att reglerna inte får utformas på sådant sätt att risker kan uppkomma för att barnets rättigheter på något sätt blir åsidosatta. Utskottet framhöll att det därför var viktigt att, när faderskapet fastställs genom erkännande, det verkligen är fadern och inte någon annan som skriver på erkännandet, eftersom ett felaktigt faderskapserkännande senare kan få mycket olyckliga konsekvenser för barnet. I anslutning till motionsönskemålen konstaterade utskottet att gällande regler ger ogifta föräldrar och särskilt då de samboende möjlighet att få faderskapet och mannens vårdnad om barnet avgjorda på ett enkelt sätt. Utskottet framhöll bl.a. att det inte föreligger något hinder mot att påbörja en faderskapsutredning innan barnet är fött. Vidare förklarade sig utskottet i och för sig väl kunna förstå att en ogift far i direkt anslutning till barnets födelse också i rättslig bemärkelse vill bli far till sitt barn. Att införa en faderskapspresumption för en samboende lät sig emellertid svårigen göras. Införandet av lagen om sambors gemensamma hem (sambolagen) kunde härvidlag inte föranleda någon annan bedömning. Utskottet erinrade om att den lagen har begränsad räckvidd och tillhandahåller juridiska lösningar endast på ekonomiska problem. I lagstiftningsärendet hade understrukits att man inte borde skapa så utförliga regler för sambor att man därigenom åstadkom vad som skulle kunna betecknas som ett äktenskapsliknande system av lägre dignitet. De som ville att ett mer heltäckande juridiskt system skulle tillämpas på deras samlevnadsform skulle därför även i fortsättningen behöva ingå äktenskap. Antagandet av sambolagen kunde således inte anses ha bidragit till att förutsättningarna för reglerna om fastställande av faderskap ändrats.

Med anledning av motioner om jämställdhet i familjerättsligt hänseende mellan heterosexuell och homosexuell samlevnad behandlade utskottet i samband med regeringens förslag till lag om homosexuella sambor (prop. 1986/87:124) en speciell *adoptionsfråga*, nämligen spørgsmålet om homosexuella sambors rätt att adoptera barn. I sitt av riksdagen godkända betänkande (LU 1986/87:28) anförde lagutskottet i det sammanhanget att det var angeläget att åtgärder vidtogs för att förändra de homosexuellas situation och bl.a. underlätta för dem att leva samman i stabila parförhållanden. Utskottet kunde dock inte ställa sig bakom de främförda motionsförslagen om att den familjerättsliga lagstiftningen i sin helhet skulle bli tillämplig på homosexuella par och att dessa därmed skulle få möjlighet att bl.a. gifta sig och adoptera barn. Enligt utskottet fanns det inte någon förankring i det allmänna rättsmedvetandet för att låta homosexuella par adoptera barn. Vad som främst talade mot en sådan möjlighet till adoption var emellertid att

adoptionen kan innebära negativa konsekvenser för barnet. Att införa en regel som medgav att två personer av samma kön adopterar skulle därmed inte vara förenligt med principen om att barnets bästa skall stå i förgrunden vid adoption. Härtill kom att adoptionsfrågan då inte hade någon större betydelse. När det gällde s.k. närståendeadoptioner, dvs. adoptioner där den ena parten i ett samlevnadsförhållande adopterar den andras barn, medger, fortsatte utskottet, nämligen gällande regler att vid vårdnadshavarens död den efterlevande kan få adoptera barnet. Med det anförda avstyrkte utskottet bifall till motionsönskemålen.

Pågående arbete

Utredningen (Ju 1977:08) om barnens rätt fick genom tilläggsdirektiv år 1982 i uppdrag att utreda flera närmare angivna frågor om adoption. Utredningen borde bl.a. diskutera om det fanns anledning att i ett större sammanhang se över föräldrabalkens adoptionsbestämmelser. Utredningen skulle dessutom vara oförhindrad att ta upp också andra frågor om adoption. Sedan utredningen numera lagts ned har dess uppgifter såvitt avser adoptionsfrågorna i november 1987 förts över till förmynderskapsutredningen (Ju 1984:07). Förmynderskapsutredningen beräknas avsluta sitt arbete kring årsskiftet 1988-1989.

Utskottet

I betänkandet behandlar utskottet tre motioner vari tas upp frågor om faderskapspresumtion i samboförhållanden, skyldigheten att ersätta kostnad för blodundersökning i mål om fastställande av faderskap och införande av regler om fastställande av moderskap. Vidare behandlas en motion som rör sambors möjligheter att adoptera barn.

Om vid ett barns födelse modern är gift skall enligt gällande regler mannen i äktenskapet anses som barnets far. Denna *presumption av faderskapet* kan brytas av domstol eller upphävas genom att en annan man skriftligen erkänner faderskapet. För att erkännandet skall få rättslig verkan krävs att det godkännts av modern, mannen i äktenskapet och socialnämnden.

Är modern vid barnets födelse ogift skall faderskapet fastställas genom erkännande eller dom. Erkännandet skall vara skriftligt och bevittnas av två personer samt skall godkännas av modern och av socialnämnden. Det åligger socialnämnden att utreda vem som är far till ett barn vars moder är ogift och att tillse att faderskapet fastställs. Om socialnämnden efter sin utredning anser sig kunna bedöma faderskapsfrågan med tillräcklig säkerhet skall nämnden bereda den presumtive fadern tillfälle att erkänna faderskapet. Kan erkännande inte erhållas får talan om fastställande av faderskapet föras vid domstol.

Barnet står från födseln under vårdnad av båda föräldrarna om dessa är gifta med varandra och i annat fall av modern ensam. Om det döms till äktenskapsskillnad mellan föräldrarna fortsätter barnet att stå under båda föräldrarnas vårdnad om inte den gemensamma vårdnaden upplöses.

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill föräldrarna

ha gemensam vårdnad kan de numera som huvudregel få vårdnaden registrerad genom en enkel anmälan till pastorsämbetet under förutsättning att vårdnadsfrågan inte tidigare prövats av domstol och att såväl föräldrarna som barnet är svenska medborgare.

I motion L406 (fp) hänvisas till motiveringen i motion A801 i vilken behandlas olika frågor om jämställdhet. Motionärerna anför att det är väsentligt att stärka den ogifte faderns ansvar, skyldigheter och rättigheter gentemot sina barn. Motionärerna konstaterar att en ogift fader måste anmäla sig som vårdnadshavare medan moderns vårdnadsskap erkänns automatiskt. Enligt motionärerna bör man pröva möjligheten att införa en faderskapspresumtion också för en man som är samboende med barnets moder. Motionärerna yrkar att det anförda ges regeringen till känna.

Utskottet erinrar om att frågan om införandet av en faderskapspresumtion vid samboförhållanden prövades av riksdagen vid 1985/86 och 1986/87 års riksmöten med anledning av motioner med samma syfte som den nu aktuella motionen L406. Då spörsmålet senast behandlades underströk lagutskottet i sitt av riksdagen godkända betänkande (LU 1986/87:25) att utgångspunkten för reglerna om fastställande av faderskap och vårdnad måste vara omtanken om barnets bästa och att reglerna inte får utformas på sådant sätt att risker kan uppkomma för att barnets rättigheter på något sätt blir åsidosatta. När faderskapet fastställs genom erkännande, är det därför, fortsatte utskottet, viktigt att det verkligen är fadern och inte någon annan som skriver på erkännandet, eftersom ett felaktigt faderskapserkännande senare kan få mycket olyckliga konsekvenser för barnet. Sammanfattningsvis konstaterade utskottet att gällande regler ger ogifta föräldrar och särskilt då de samboende möjlighet att få faderskapet och mannens vårdnad om barnet avgjorda på ett enkelt sätt. Utskottet hänvisade härvidlag till att det inte föreligger något hinder mot att påbörja en faderskapsutredning innan barnet är fött samt att rutinerna för handläggningen av faderskapsärenden var sådana att inga parter behövde utsättas för integritetskränkande frågor. Även om utskottet i och för sig väl kunde förstå att en ogift far i direkt anslutning till barnets födelse också i rättslig bemärkelse vill bli far till sitt barn ansåg utskottet att införandet av en faderskapspresumtion för en samboende svårligen lät sig göras.

Enligt utskottets mening äger det anförda fortfarande giltighet. Utskottet vidhåller därför sin uppfattning att hänsynen till barnets bästa kräver att i de aktuella fallen faderskapet fastställs under medverkan av socialnämnden. I linje med tidigare uttalanden vill utskottet stryka under vikten av att faderskapsärenden handläggs på ett så enkelt sätt som är möjligt med hänsyn till barnets intressen och under former som inte behöver uppfattas som integritetskränkande. Tillfredsställande är därför att socialstyrelsen nyligen beslutat om nya formulär för faderskapsutredning. De nya formulären innebär bl.a. förenklade rutiner för fastställande av faderskap till barn vars föräldrar är sammanboende vid barnets födelse men inte var det under konceptionstiden. För att de förenklade rutinerna skall få tillämpas i dessa fall fordras dock att parterna hade stadigvarande förbindelse med varandra vid tiden för konceptionen.

Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall till motion L406.

I motion L418 (fp) framhålls att i de fall socialnämnden medverkar till att faderskap fastställs genom erkännande brukar nämnden svara för kostnaderna för eventuella *blodundersökningar*. Om faderskapsfrågan handläggs av domstol kan däremot parterna förpliktas att återbetala det allmännas kostnad för blodundersökning. Förhållandet framstår enligt motionären som orättvist, i synnerhet för det fall att talan mot mannen ogillas men han ändå tvingas betala kostnaderna för blodundersökningen. Eftersom det är ett samhällsintresse att faderskap fastställs är det enligt motionären naturligt att staten tar på sig dessa kostnader, åtminstone vad gäller de friade männen. Motionären hävdar dessutom att reglerna om ersättningsskyldighet för blodprovskostnader orsakar mycket arbete för domstolen och att risken är stor att reglerna tillämpas olika. I motionen yrkas att det anförda ges regeringen till känna.

Utskottet vill för sin del framhålla att i faderskapsmål gäller i princip samma regler om ersättning för rättegångskostnader och skyldighet att återbetala belopp som utgått av allmänna medel för bl.a. blodundersökning som i andra tvistemål. Huvudregeln enligt rättegångsbalken (RB) är att den förlorande parten skall ersätta motpartens rättegångskostnader och ensam svara för återbetalningsskyldigheten gentemot statsverket. I faderskapsmål och andra indispositiva tvistemål får emellertid domstolen förordna att vardera parten skall bära sina rättegångskostnader. Meddelas ett sådant förordnande får domstolen också bestämma att vardera parten skall återbetala hälften av vad som utgått av allmänna medel (18 kap. 13 § RB).

Om socialnämnden för talan i faderskapsmål gäller en särskild regel i 3 kap. 11 § FB i fråga om fördelningen av rättegångskostnaderna. Vardera parten, dvs. barnet och dess motpart, skall enligt denna bestämmelse bära sina rättegångskostnader. Enligt vad som uttalades under förarbetena till bestämmelsen (prop. 1969:124 s. 115) torde det oftast finnas anledning att tillämpa en hälftindelning av kostnaden för blodundersökningen.

Även om båda parterna i ett faderskapsmål således oftast får svara för återbetalningsskyldigheten gentemot statsverket vill utskottet understryka att regeln i 3 kap. 11 § FB inte innebär att en hälftindelning automatiskt skall tillämpas. Som framgår av redogörelsen ovan skall domstolen även i sådana faderskapsmål där socialnämnden för talan med tillämpning av RB:s bestämmelser pröva hur återbetalningsskyldigheten skall fördelas mellan parterna. Av de uttalanden som gjordes vid tillkomsten av FB:s bestämmelse (se ovan s. 5 f.) torde den slutsatsen kunna dras att i de fall den utpekade mannen inte kunnat komma i fråga som fader något ansvar för blodundersökningskostnaderna inte bör åläggas honom. Utskottet vill också framhålla att om barnets företrädare inlett rättegång mot en viss man mot bättre vetande det finns utrymme enligt gällande regler för att förplikta företrädaren att ersätta uppkomna kostnader.

Till det anförda vill utskottet lägga att bestämmelsen i 3 kap. 11 § FB i huvudsak överensstämmer med vad som gäller vid en annan typ av indispositiva tvistemål som rör barn, nämligen mål om vårdnad och umgänge. När socialnämnden för talan i vårdnads- och umgänges mål skall vardera parten också bära sina rättegångskostnader och kan då även få svara för hälften av eventuell återbetalningsskyldighet gentemot statsverket.

Mot den angivna bakgrunden anser utskottet inte att det finns skäl för att nu införa en ändrad ordning när det gäller återbetalningsskyldigheten för blodundersökningskostnader i faderskapsmål. Utskottet vill även framhålla att det knappast kan komma i fråga att för faderskapsmålen uppställa särskilda regler om parternas återbetalningsskyldighet. Också i vårdnads- och umgänges mål och andra tvistemål, där parterna får bära sina rättegångskostnader, kan det finnas lika starka skäl som i faderskapsmålen för att en part och särskilt då den vinnande parten bör befrias från skyldigheten att återbetala till statsverket. Att man i betydande utsträckning skulle frågå principen om parternas återbetalningsskyldighet för vad som utgivits av allmänna medel i tvistemål kan enligt utskottets mening inte godtas av statsfinansiella skäl. En lättnad i återbetalningsskyldigheten för den ena parten måste därför medföra en ökad återbetalningsskyldighet för motparten, något som inte kan godtas särskilt när det gäller mål i vilka barn för talan. På grund av det anförda avstyrker utskottet bifall till motion L418.

Med utgångspunkt från en i massmedierna uppmärksammas händelse anføres i motion L413 (fp) att det borde finnas lagregler om *fastställande av moderskap*. Motionärerna yrkar att reglerna om fastställande av faderskap kompletteras med bestämmelser som gör det möjligt att fastställa moderskap på liknande sätt.

Som motionärerna påpekar innehåller svensk rätt inte några regler om fastställande av moderskap till barn. Avsaknaden av sådana regler innebär emellertid inte att det över huvud taget inte skulle vara möjligt att i domstol föra talan angående förhandenvaron av ett moderskap. Som närmare redovisats ovan (s. 4) finns några enstaka fall där frågan om moderskap tagits upp till prövning i domstol.

Enligt utskottet får absaknaden av uttryckliga regler om fastställande av moderskap ses mot bakgrund av att det är ytterligt sällsynt att det inte kan avgöras vem som är rätt moder till ett barn. I de undantagssituationer då moderskapet trots allt framstår som ovisst finns som ovan redovisats möjlighet att med tillämpning av allmänna regler om rättegången i tvistemål få saken avgjord i domstol. Utskottet kan därför inte finna att det föreligger något verkligt behov av särskilda regler om fastställande av moderskap. Skulle emellertid utvecklingen gå dithän att det blir mera vanligt förekommande att moderskap till barn inte på ett självklart sätt kan avgöras får frågan givetvis tas under förnyat övervägande. Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motion L413.

I motion L407 (s) tas upp en fråga om *sambors rätt att adoptera* gemensamt. Enligt FB gäller att makar får adoptera ett barn endast om de genomför adoptionen gemensamt. Som gemensam adoption räknas också att den ena maken adopterar den andra makens barn med dennas samtycke. Efter en sådan adoption blir barnet makarnas gemensamma.

Andra än makar får inte adoptera gemensamt. En ogift person har inte heller möjlighet att adoptera en annans barn och därmed åstadkomma att barnet blir deras gemensamma.

Sistnämnda regel kritiserats i motionen. Motionärerna framhåller att i de samboförhållanden där det finns gemensamma barn och barn till den ena parten från ett tidigare äktenskap det borde vara möjligt för den andra

sambon att adoptera det inte gemensamma barnet under förutsättning att dess andra förälder inte är i livet. En sådan adoption skulle enligt motionärerna stärka barnets ställning i olika avseenden. I motionen yrkas att adoptionsreglerna skall ändras i enlighet med det anförda.

Utskottet kan i och för sig hysa förståelse för syftet med motionen. Det kan sålunda i den av motionärerna angivna situationen ligga i barnets intresse att en adoption kommer till stånd och att barnet därmed blir jämställt med sambornas gemensamma. Detta kan emellertid inte alltid antas vara fallet. Barnet kan nämligen ha ett starkt intresse av att de rättsliga banden med den avlidne föräldern inte skärs av genom en adoption. När det gäller s.k. närstående adoptioner, dvs. adoptioner där den ena parten i ett samlevnadsförhållande adopterar den andras barn vill utskottet vidare peka på att redan gällande regler medger att vid vårdnadshavarens död den efterlevande kan få adoptera barnet.

Vad som framför allt talar mot ett genomförande av motionärernas förslag är att man härigenom i viss utsträckning skulle jämställa makar och sambor i adoptionshänseende. Det skulle då bli svårt att motivera varför sambor bara skulle tillåtas adoptera gemensamt i den med motionen avsedda situationen och inte också i andra, kanske lika behjärtansvärda fall. Fältet skulle härmed öppnas för ett mera allmänt likställande av sambor och makar när det gäller möjligheten att adoptera. En sådan utveckling skulle strida mot den principiella syn på lagstiftningen om sambor som kom till uttryck under förarbetena till äktenskapsbalken och lagen om sambors gemensamma hem (prop. 1986/87:1, LU 18 och prop. 1986/87:86, LU 26). Utskottet underströk då att det från flera synpunkter är önskvärt att äktenskapet bevaras som den normala och naturliga formen för familjebildning för det helt övervägande antalet människor och att denna målsättning präglade bl.a. den äktenskapsrättsliga reformen. Med instämmande i vad departementschefen uttalat framhöll utskottet vidare att man inte bör skapa så utförliga regler för sambor att man därigenom åstadkommer vad som skulle kunna betecknas som ett äktenskapsliknande system av lägre dignitet. De som vill att mera heltäckande juridiskt system skall tillämpas på deras samlevnad får alltså låta registrera sin samlevnad genom att ingå äktenskap.

Redan på grund av det anförda ställer sig utskottet avvisande till motionärernas förslag. Härtill kommer att en mera vidsträckt möjlighet för sambor att adoptera gemensamt även skulle aktualisera spörsmålet om homosexuella sambors rätt att adoptera, en tanke som utskottet uttryckligen tagit avstånd från i samband med införandet av lagen om homosexuella sambor (prop. 1986/87:124, LU 28).

På grund av det anförda och med hänvisning till att förmynderskapsutredningen har i uppdrag att diskutera om det finns anledning att i ett större sammanhang se över föräldrabalkens adoptionsbestämmelser, avstyrker utskottet bifall till motion L407.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *fastställande av faderskap*
att riksdagen avslår motion 1987/88:L406.

2. beträffande *adoption*
att riksdagen avslår motion 1987/88:L407,
3. beträffande *fastställande av moderskap*
att riksdagen avslår motion 1987/88:L413,
4. beträffande *kostnad för blodundersökning*
att riksdagen avslår motion 1987/88:L418.

Stockholm den 22 mars 1988

På lagutskottets vägnar

Per-Olof Strindberg

Närvarande: Per-Olof Strindberg (m), Lennart Andersson (s), Stig Gustafsson (s), Martin Olsson (c), Inga-Britt Johansson (s), Allan Ekström (m), Bengt Kronblad (s), Inger Hestvik (s), Bengt Harding Olson (fp), Gunnar Thollander (s), Berit Löfstedt (s), Ewa Hedkvist Petersen (s), Ewy Möller (m), Kjell-Arne Welin (fp) och Eva Rydén (c).

Reservation

Fastställande av faderskap (mom. 1)

Bengt Harding Olson och Kjell-Arne Welin (båda fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 8 som börjar med "Utskottet erinrar" och slutar med "motion L406" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening är det mycket angeläget att man på olika sätt ytterligare söker stärka den ogifte faderns rätt. Det kan nämligen inte uteslutas att det finns ett samband mellan det alltför låga engagemang som en del av dessa fäder visar för sina barn och den undanskymda roll som lagstiftningen ger den ogifte fadern jämfört med den gifte fadern. Ett stärkande av den ogifte faderns ansvar, rättigheter och skyldigheter borde därför vara till gagn även för barnet.

Utskottet vill också erinra om att riksdagen nyligen infört en rättslig reglering av samboförhållanden genom antagandet av lagen om sambors gemensamma hem (prop. 1986/87:1, LU 18). Någon form av faderskapspresumption för fader som är sambo med barnets moder ligger klart i linje med den genomförda lagstiftningen. Dessutom skulle en sådan presumption tillgodose behovet av ett särskilt skydd för gemensamma barn i samboförhållanden, något som kraftigt betonats i nämnda utskottsbetänkande under reservation nr 8.

Utskottet anser att en faderskapspresumption kan tillskapas på olika sätt. En väg är att införa en lagregel om direkt faderskapspresumption som motsvarar regeln för gift fader. Ett annat sätt är att inte bara påbörja utan även avsluta nuvarande faderskapsutredning redan före barnets födelse. I dessa fall skulle – under förutsättning av att parterna är överens – fadern direkt vid barnets födelse anses vara rättslig fader till barnet. För att bryta en

sådan faderskapspresumtion skulle samma regler som gäller i fråga om barn som föds i äktenskap kunna tillämpas.

Med hänvisning till det anförda finner utskottet det angeläget att reglerna i FB om fastställande av faderskap och om vårdnad blir föremål för översyn i syfte att stärka den ogifte faderns ställning till gagn även för barnet. Vad utskottet anfört bör med bifall till motion L406 ges regeringen till känna.

dels att utskottet under moment 1 bort hemställa:

1. *beträffande fastställande av faderskap*

att riksdagen med bifall till motion 1987/88:L406 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om en översyn av föräldrabalkens regler om fastställande av faderskap och om vårdnad i syfte att stärka den ogifte faderns ställning.

Särskilt yttrande

Kostnad för blodundersökning (mom. 4)

Per-Olof Strindberg (m), Martin Olsson (c), Allan Ekström (m), Bengt Harding Olson (fp), Ewy Möller (m), Kjell-Arne Welin (fp) och Eva Rydén (c) anför:

Som utskottet framhållit gäller i mål om faderskap, där socialnämnden inte för barnets talan, i princip samma regler om kostnad för rättegången som i andra indispositiva tvistemål. Det innebär att, om exempelvis ett vuxet barn självt för sin talan eller modern ensam för barnets talan, en med orätt utpekad man kan få sina rättegångskostnader ersätta enligt huvudregeln i rättegångsbalken om tappande parts skyldighet att svara för motpartens kostnader. Ej heller behöver han i sådant fall betala kostnad för blodundersökning.

Vi anser att denna huvudregel inte bör frångås endast därför att barnets talan förs av socialnämnden. Det är därför tillfredsställande att utskottet fäst uppmärksamhet vid motivuttalanden, enligt vilka något ansvar för blodundersökningskostnader inte bör åläggas en man som inte kunnat komma i fråga som fader.

Utskottets påtalanden angående de nämnda motivuttalandena kommer förhoppningsvis att bidra till att män, som på bristfällig grund dras in i faderskapsmål, i framtiden inte urskillningslöst åläggs skyldighet att återbetala kostnad för blodundersökning. Skulle det emellertid visa sig att utvecklingen i praxis inte går i denna riktning måste enligt vår mening frågan om ersättningsskyldighet för blodundersökningskostnader tas under omprövning.

